

TEGELIKULT PALJU COOL'IM EHK VÕIMENDAMISE JA TASALÜLITAMISE DÜNAAMIKAST

Maarja Kangro. Minu auhinnad. Tallinn: Nähtamatu Ahv, 2018. 334 lk.

(Kirjandus)teadlase elukorraldust väljendavad hästi erinevad aruande- ja taotlusvormid, mille hulk sõltub sellest, mitmes kohas ametis ollakse ja kui paljudes projektides osaletakse. Perioodidel, mil niisugused vormid nõuavad suure osa mu ajast ja mõtteenergiast, taban end sageli unistamas elust, mis kätkeks endas midagi enam kui järjekordse veebipõhise vormi arvukate sakkide all paiknevate lugematute kastide täitmine teaduskantseliidiga kindla täheruumi piires. Elust, kus võib lihtsalt lugeda, mõelda, kirjutada ja ehk ka reisida. Elust, mida minu arvates elavad kirjanikud.

Maarja Kangro „Minu auhinnad” ühelt poolt kinnitab mu arusaama, et kirjaniku (igapäeva)elu on kirjandus-teadlase omast üsna erinev, vähemalt väliste tunnuste põhjal: kirjanikuks olemise sisemisi maastikke Kangro ju tegelikult lugejaga ei jaga. Teisalt tõstab teos fookusesse selle, et ka kirjanikel on oma „plaanimajandus”, mis nende elu rütmitab. Nagu teose pealkirigi viitab, põhineb „Minu auhindades” vahendatud elurütm suuremas osas kirjandusauhindade nominendi- ja laureaadistaatuse ja žüriides osalemise episoodidel. Möödamannes puudutab Kangro veel mõnd tänapäeva kirjaniku elu juurde kuuluvat enam-vähem kohustuslikku tahku, näiteks osalemist kirjandusfestivalidel ja viibimist erinevates loomemajades, millest viimased auhindadest vahel efektiivsemalgi viisil osutavad, et ollakse muu-

tunud „usaldusväärseks tegijaks” (lk 142). Muutuda võib küll ka hõljumiks, „kes loob komisjonidele ja žüriidele, liigub mööda festivale ja loomemaju” (lk 144). Piir usaldusväärse ja hõljumlikkuse vahel on hägune ning sõltub tegija ja tema hindaja(te) arusaamadest ja kriteeriumidest. Sellegipoolest peab Kangro auhinnandust kirjanike kui loovisik(s)u(s)te eksistentsi vajalikuks osaks. Ideaalse stsenaariumi kohaselt toetab see nende enesepilti loojana ja on oluliseks sotsiaalse sidususe kinnituseks, kannustamata siiski kedagi looma vaid auhindade nimel ega saadud auhindadega (liialt) kiitlema. „Minu auhindades” ornamentaalse faktirohkusega väljajoonistatud ülevaade kinnitab ka, et Eesti ühiskonna võrdlemisi rikkalik tunnustusstruktuur 76 erineva kirjandusauhinnaga (lk 192–195) pakub selles osas head tuge. Kinnitus sellest, „et sa oled vajalik ja sind tunnustatakse”,¹ tuleb küll vaid juhul, kui auhinnatuks osutatakse piisaval määral. „[T]unnustus vajab pidevat uuendamist: ammune võit ei pruugi enam literaadi meelerahu toita”, arutleb Kangro, leides, et tundlikuma natuuriga kirjanikud võivad juba kolme-nelja aastase auhinnapausi juures „tajuda end pildilt välja nihkununa” (lk 205).

On omaette küsimus, mis on auhindade loomise ja väljaandmise tugevaim motivatsioon ning milline on auhindadünaamika suhe loovisiku toetamise

¹ I. Viirpalu, Maarja Kangro: inimene on rohkem väärt kui suur puha kunstitöde. – Edasi 22. XI 2018. <https://edasi.org/32804/maarja-kangro-inimene-on-rohkem-vaart-kui-suur-puha-kunstitode/> (2. II 2019).

ning kirjanduse või üldse igasuguse loova tegevuse ühiskondlik-kultuurilisele väljale paigutamise vahel. Kangro pakub välja, et eriti juhul kui tegu on ambitsioonikate auhindadega, sünnivad need sageli „teatavast kogukondlikust kadedusest” (lk 239) ehk ulatuslikud, ideaalis kogu maailma kirjanikke hõlmavad kopsaka preemiarahaga auhinnad on sündinud soovist üle trumbata teised samalaadsed preemiad, eelkõige Nobeli kirjandusauhind. Prestiizsust võivad lisada ka hoolikalt valitud kitsad väljaandmiskriteeriumid, sümboolse suurusega või üldse puuduv auhinnafond ja muidugi auhinna määramine sobivalt prestiizsele autorite ringile. Auhiinad jällegi annavad sümboolset kapitali kirjanikele ja pole sugugi kindel, kas täielikult väljaspool auhinnaökonoomikat üldse ongi tänapäeval võimalik seda koguda.

Kas ja kuivõrd võiks auhiinad usaldusväärselt kinnitada auhinnatud loomingu kõrget kunstilist väärtust laiemas ajalisel plaanis, mõjutades niisugusena ka näiteks kirjanduskaanoni kujunemist? „Minu auhindu” lugedes jääb mulje, et sedasorti küsimused ei haaku tänapäeva auhinnadünaamika või üldse kirjanduse institutsionaalsete toimemehhanismidega. Eks kirjanduse väärtustamise parameetreid ole juba pea pool sajandit nii intensiivselt kahtluse alla seatud, et vähegi tänapäevaseks mõjuda sooviv kirjandusnimene sõandab neile läheneda vaid tugeva irooniaga või siis kasutades neid lammutustegevuse näitliku platvormina. „Minu auhindades” vaheldubki rahulolevalt demonstratiivne eneseiroonia kohati liialdatud detailsust samuti iroonilisena mõjuva tunnustusküsimuse „lahtimonteerimisega” (lk 14), tühistamata siiski (kirjandus)auhindade tähtsust üldiselt ega saadud auhindade tähtsust isiklikult. „Et kunstist saaks kõnelda, peab keegi selle kunstina ära tundma”, toonitab Kangro raamatu alguses (lk 12), väites, et (auhinna)karikas või aukiri on, paljuski tänu oma füüsilisele

hoomatavusele, suurepärase kinnitus kunsti väärtustavast äratundmisetkest. Muud sorti (esemelised) kinnitused millegi äratundmisest kunstina ei näi niisugust mõju omavat, järelkult on oluline just institutsionaalne äratundmine. Niisugune seisukoht on küll osa „Minu auhindade” retoorilisest koest, milles tõusevad esile kolm üksteist stiililt võimendavat ja tõeväärtuselt tasalülitavat telge. Esimene neist põhineb kultuurieruditsiooni ja nüansseeritud analüüsivõime demonstreerimisel. Selle tõsiseltvõetavuses ei oleks justkui põhjust kahelda, kui seda ei esitataks läbisegi loosunglike, vahel ka kirjanikužargooni (või idiolektide kimbule) üles ehitatud väidetega, nt: „Tõsine looja [--] ei jälgi skoori. Oh ei, ta sülitab konjunktuurile, kui öelda viisakalt!” (lk 12) Sellele lisanduvad kangrolikud, vahetult kõnekeelsed, sageli sisemonoloogina esitatud kommentaarid: „Mitte mingil juhul ei tohiks paista, nagu ma oleksin kirjanduspreemiast liialt erutunud, üles sulanud, ära keeranud. Uu, mmm, ooh, uuh, auhind, jaa, jaa! No ei.” (lk 74)

Ise mitmeid auhindu saanuna ei sobiks või ei oleks Kangrol oma kirjandusliku reputatsiooni seisukohast ehk ka arukas anda põhjanevat hinnangut sellele, millisel määral peaks auhinnad mõjutama kirjaniku staatust kirjanduselus ja kirjandusloos. Küsimused, mida on igati sünnis käsitleda ja milles minu jaoks peitub ka teose enesest teadliku palimpsestlikkusega esitatud võlu, koonduvad selle ümber, kuidas see, et auhinnaökonoomika paigutab kirjaniku alatisele auhinnaootuse horisondile või laureaadi püünele, suuremal või vähemal määral mõjutab ja vormib tema enesepilti loovisikuna. Siinkohal on ühevõrra oluline nii teoses vahendatud informatsioon kirjandusauhindadest üldises ja isiklikus plaanis kui ka see, mis settib niisugusest enese (ja kogukonna) esitamise laadist. Teose esimene osa pakub end lugejale päevikuna, mille dateeringud lähtuvad autorile omistatud või tema osalusega žüriide poolt välja

antud auhindadest ning mille detailised sissekanded vahendavad veenva täpsusega autori marsruute, tegemisi, mõtteid ja nende emotsionaalset fooni. Lugesed mängisin mõnevõrra küll ka mõttega, et teose esimene osa võib olla nn libapäevik, ent päeviku tõesust toetavad auhinnad, mis autor tõepoolest on saanud, ja žüriid, mille koosseisu ta tõepoolest on kuulunud.

Libapäeviku kahtlus tekkis raamatu tagantpoolt ehk osast „Meie auhinnad” lugema asudes. Kirjandusauhindade kandidatuuride ning liiklusõnnetuses hukkunute ja tahtlike tapmist detailirohkelt lahtikirjutatud statistilisi võrdlusi ei saa iseenesest pidada libastatistikaks. Arvud on ju õiged. Võõristusefekti loob aga erinevate võrdluskategoriatega rakendamine, mis samal ajal näitab, et vähemalt humanitaari silmale üsna fantaasiavaesena tunduvaid statistilisi meetodeid on võimalik kasutada küllaltki loominguks. Faktiliselt ei saa vastu vaielda ka autori järeldusele, et võttes kotist, „kus on aastasündmusega märgistatud Eesti elanikud”, ühe neist elanikest välja, on tõenäolisem, „et looisiga tõmmatud inimene osutub mõne kirjanduspreemia kandidaadiks, kui et teda ootab liikluses ees kuri saatus” (lk 200). Niisugune positiivne ja optimistlik järeldus haakub kenasti eelmise aasta EV100 õnnitluste ja kingituste meeleoluga – ehk vaid õige pisukese iroonilise noodiga. Kangro pakub niisugusi võrdlusi välja kujutusliku mänguna. Kas pole aga raamatu teist osa võimalik lugeda kirjandusliku statistikamänguna? Ehk on siin tajutavad uue kirjandusstiili alged, mille võimalusi teoses vaid pinnapealselt kombatakse? Samuti mängib see osa tõega, luues niiviisi soodsa pinnase ka teose esimese osa tõemänguliseks tõlgendamiseks.

Teose tõe või tõsielulisusega seotud aspektidele juhib autor tähelepanu ka raamatu eessõnas, rõhutades, et „[i]nimesed, kellest siin juttu tuleb, on kõik tegelikud isikud”, ning lisades: „Nagu teame, saab samadest faktidest luua

üpris erinevaid tõsielulugusid ning kujundada erinevaid mina- ja kõrvaltegelasi” (lk 16). Niisugune vaatepunkt klapihästi üldlevinud arusaamadega autobiograafilisest tõesest, mille kohaselt on autobiograafia keskmes autori sise mine tõe, mille täpne avaldumismvorm oleneb sellest, missugused kriteeriumid autobiograafiline teos ise tõe esitamisele seab.² Kriteeriumide osas tehakse lugejale teatavaks ka autori taotlus „materjaliga piisavalt delikaatselt” ümber käia (lk 16) ning rõhutatakse mitmekordselt, et teose aluseks on austria kirjaniku Thomas Bernhardi 2009. aastal postuumselt ilmunud teos „Minu auhinnad” („Meine Preise”). Nimetatud teosest pärineb esimese osa süzeeline struktuur ja ehk ka (enese)irooniline toon, mis on küll omane Kangro loomingule laiemalt. Kas viide eeskujuks olnud mudeli üsna täpsele järgimisele pigem kinnitab teose tõeväärtust või vastupidi, annab mõista mängulisest, sh ka žanrimängulisest lähenemisest omaelulookirjutuslikule ainesele, kus on vastamisi kitsamalt isiklikku ja autobiograafilist vaatenurka vahendav päevikuline osa ning laiemat, objektiivset ja ehk isegi teaduslikku perspektiivi väljendav esseeline osa?³

² P. Lejeune, *Autobiograafiline leping*. – Methis. *Studia humaniora Estonica* 2010, nr 5–6, lk 215; vt ka E. Bruss, *Autobiographical Acts: The Changing Situation of a Literary Genre*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976, lk 10–11; S. Smith, J. Watson, *Reading Autobiography. A Guide to Interpreting Life Narratives*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010, lk 18.

³ Eluloolisus on eesti kirjanduses juba iseenesest üpris mänguline suundumus. Kirjanduse hindamise mehhanismid (nt kriitika või kirjandusauhinnakorraldus) seda eraldi valdkonnana ei tunnusta ja kirjandusloo ametlikuks osaks ei pea, kirjanduses on eluloolisus aga jätkuvalt tugevalt esil, kulgedes edukalt erinevate žanrite piiridel ja/või nende sees. Seda on võimalik välja lugeda näiteks ka kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali aastaauhindade jaotusest viimase kümne aasta lõikes, kui fookusesse võtta vabaauhinna ja esseistika kategooriad,

Tõe tajumise seisukohast on oluline ka see, et teose keskmes on piiratud arvust inimestest koosnev üksteisega ühel või teisel viisil seotud kirjandus-ringkond, kus vastamisi on oldud tunnistajaks pea igale ringkonda kuuluva inimese sammule, mõtteavaldusele või ettevõtmisele, intiimsemat sorti seosed kaasa arvatud. Nii ei tee Kangro saladust järgmisest asjaolust: „Olen olnud žüriides, mis on andnud auhinna inimesele, kellega mul on olnud – kuidas seda ilusti öelda – intiimseid ljesoone, ja saanud preemia žüriidelt, mille liikmega mul on kunagi sellised ilusad suhted olnud” (lk 134). See omakorda loob tekstile, mis sellele ringkonnale keskendub, teistsugused, eelkõige kogukondlikud, tõe-eeldused. Sellest, et niisugused kogukondlikud arusaamad eksisteerivad, annab tunnistust näiteks Hasso Krulli repliik teose tagakaanel, et „raamat on konteksti tundjale väga erutav lugemine”, või Kaupo Meieli hinnang, et tegu on tsunftsises kirjandusega.⁴

Niisugune kontekstuaalne tõe võimalikkus aga tõstatab omakorda küsimuse, kas teos ongi üldse laiemale lugejaskonnale mõeldud ning kas teose lugemise ja mõistmise viisid võiksid kontekstisisesest ja kontekstivälisest lugeja jaoks oluliselt erineda. Kontekstivälisest lugejana olen tundnud end mõnevõrra kammitsetuna eeldusest, et n-ö võõrast aknast sisse piilumine peab ilmingimata olema ihalduväärne. Päevikužanri juures pole niisugune tunne iseenesest üllatuslik ja vastab teatud laadi isikliku päeviku (nn *journal intime*) puhul pigem lugeja ootustele. Kui *journal intime*'i tüüpi päevikut lugedes võib kohmetustunne või ka hasart tekkida kokkupuutest autori

---

mõnevõrra võib kiigata ka luule poole. Siinkohal on huvitav asjaolu, et aastast 2006 nimetati kultuurkapitali proosaauhind ümber ilukirjandusliku proosa auhinnaks, 2005. aastal proosaauhinda välja ei antudki, kuid vabaauhind omistati Käbi Laretei teosele „Otsekui tõlkes”.

⁴ K. Meiel, Auhinna hinda küsi auhinna-tult. – Sirp 26. X 2018.

(sise)maailma sügavalt isiklike, vahel ka delikaatsete teemadega, siis „Minu auhinnad” ei ava aknaid mitte niivõrd autori isiklikku sisemaailma, kuivõrd tänapäeva Eesti ja natuke ka Euroopa ja muugi maailma kirjanikkonna eluolu sopikestesse. Nagu Kaupo Meiel teose teatavat eksklusiivsusehõngu (või -taotlust) tabades märgib, räägib teos „üsna kitsast ringkonnast niigi kitsa ringkonna sees”.⁵ Natuke on see ju kõitev ka, eriti teose neis osades, mis paigutavad mõne auhinna laiemale kultuuritaustale. Niisugune on Kangro lähenemine näiteks Itaalia XX sajandi tõlkevõistluse auhinnale, millele keskenduv peatükk on põnev kirjanduslik retk Eestis üsna tundmatusse tänapäeva itaalia luule maailma. Paljudel muudel juhtudel ei ole ma kindel, et ülevaated sellest, kes mis seltskonnas millises kampsunis millist sorti veini jõi ja mida sinna juurde lausus või lausumata jättis, annavad midagi juurde kirjandusauhindade või kirjanike eluolu mõistmisele. Muidugi on võimalik, et tegu on lugejaootuste sihiliku petmisega laadis, et „kui lootsite teada saada midagi loomise kõrgest kunstist, siis seda te siit küll ei leia” või et „kui te arvate, et kirjanike, toimetajate ja tõlkijate elu kulgeb tavaasurelikule kättesaamatutes loovates kõrgustes, siis pean teile paraku pettumuse valmistama”. Ühesõnaga, midagi davidlodge'ilikku, aga fookusega kirjanikel ja žüriiliikmetel, mitte kirjandusteadlastel ega -teoreetikutel. Siiski, mingit aimu „Minu auhindu” lugedes ju ikkagi saab sellest, kuidas autor end ja ümbritsevad inimesi mõtestab. Kui lugeda esimest osa just päevikuna ja võtta eelduseks, et ka välisele lugejaskonnale suunatud päevikusissekannete esmaseks lugejaks ja tõlgendajaks on autor ise, siis on niisugused mõtestamisprotsessid suunatud ka autorile enesele. Läbivalt enese- ja kogukonnairooniline toon ja situatsioonikoomilised vahepalad loovad

⁵ K. Meiel, Auhinna hinda küsi auhinna-tult.

küll distantsti, aga vahenduse mõtestavat mõju päriselt nullida ei suuda. Suure osa niisugusest enesevahendusest moodustavad erinevad mööndused, selgitused ja vabandused, mille taga näib olevat soov ja vajadus üldaktsepteeritava kirjaniku või loomeinimese imidžiga klappida.

Standardi ja imidži küsimusi käsitleb Kangro nauditava põhjalikkusega, mainides näiteks julguse puudumist olla „tüüp ilma kohvirahata” (lk 27), sõprade ja tuttavate (liigset) sõidutamist autoga (lk 30), luule halba deklameerimist (lk 37), vajadust ette kujutada, et ta on „intelligentne, nonšalantne, kirjanduslikult taibukas inimene” (lk 44), tähenärijalikkust (lk 41), seda, kuidas telesinemisest jääb „õõvas mekk suhu” (lk 49), (sobimatut) ebalapselikkust lapsepõlves (lk 49), riietusstiili plusse ja miinuseid (lk 59, 74), tunnet, et on „suheteliselt kaine, tavaline kodanlane” (lk 60), ja „mingi[t] imelik[ku] autsaiderluse taju” (lk 68). Seda osa võiks nimetada ka kunstniku portreeks algaja auhinna-saajana. Kangro võtab selle ise kokku

järgmiselt: „See, mis mina siin praegu teen, on pask selle kõrval, mida inimene kui selline, väärt inimene, ideaalimene korda peaks saatma. [...] [S]ee, mis ma praegu tegin, on pask selle kõrval, mida ma tegelikult suudaksin!” (lk 25–26) Muuseas, kirjaniku, loovisiku või üldse igasuguse haritud, intelligentse ja oma alal väljapaistva inimese ideaalne eksistents ja enesekuvand on põhjalikult vahendatud osas „Hiilgus ja solidaarsus” (lk 310–328).

Mida enam auhindu Maarja Kangrole osaks saab ja mida enam ta žüriides osaleb, seda karikatuursemaks muutub teda ümbritsev (auhinna)keskkond („mis seal nii väga, see oli aktuste postmodernne vorm” (lk 160)), mööndused ja vabandused jäävad aga üha harvemaks („Mis kuradi Kivisildnik [...]. Mida võrdlust. Ma olin, nagu ma olin.” (lk 109)). Kuidas seda nüüd võtta, kas puhta tõe pähe või eeldusega, et Kangro (tekst) on „tegelikult palju *cool*’im” (lk 49)?

LEENA KURVET-KÄOSAAR